

Т. С. Жукова
старший викладач кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права
Маріупольського державного університету

УДК 343.915 (477+450)

МОДЕЛІ ПРОФІЛАКТИКИ МОЛОДІЖНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ЇЇ ФУНКЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ІТАЛІЇ

Висвітлено актуальні проблеми профілактики злочинності молоді в Україні та Італії. Розглянуто шляхи профілактики злочинів, аналізує рівні попередження злочинності молоді та стратегії протидії злочинності в Італії; пропонує використати позитивний досвід однієї з Європейських країн.

Рассмотрено актуальные проблемы профилактики преступности молодежи в Украине и Италии. Рассматриваются пути профилактики преступности, анализируются уровни предупреждения преступности и стратегии борьбы с преступностью молодежи в Италии; предлагает использовать положительный опыт одной из Европейских стран в борьбе с преступностью молодежи.

Models of prevention Youth Crimes and Their Functions in Ukraine and Italy. The article covers acute problems of prevention youth crimes in Ukraine and Italy. The author considers the ways of prevention crimes. The levels of prevention crimes and strategies of the fight against crimes are analyzed. The proposition for use positive experience of one of the European countries is suggested.

Ключові слова: злочинність молоді, стратегії профілактики злочинності, профілактика злочинності.

Європейська доктрина протидії злочинності — це історія довгого та складного шляху людства до осмисленого, гуманного ставлення до особи, яка вчинила злочин, поступової відмови від відплатної мети, пошуку напрямків розумної організації запобіжних заходів від криміногенних загроз. Спроможність держави у сучасних умовах виробити ефективну політику протидії негативним наслідкам злочинності, особливо серед молоді, є критерієм зрілості суспільства. На думку вчених-кримінологів, перед сучасним світом постають спільні проблеми, вирішення яких можливе лише за умови співробітництва з іншими державами Європи. Кожне цивілізоване суспільство з молодим поколінням пов'язує довгострокові перспективи свого розвитку, а тому молодь є найважливішим об'єктом політики держави. Зростання молодіжної злочинності та її інтернаціоналізація перетворили боротьбу з нею в одну із головних соціальних проблем і визначили її пріоритетним напрямком міжнародного співробітництва.

Ключовим елементом успішної євроінтеграції України є досягнення певного рівня узгодженості українського законодавства із правовими нормами ЄС. Зближення законодавства України із сучасною європейською системою права забезпечить розвиток політичної, соціальної, культурної активності громадян України. В числі пріоритетних

завдань протидії злочинності молоді передбачається вдосконалення законодавчого регулювання цієї діяльності з урахуванням вітчизняного і зарубіжного досвіду. Саме тому порівняльно-кримінологічні дослідження, зокрема, стану молодіжної злочинності, теорій детермінантності, досвіду протидії, є актуальними. Крім того своєчасність подібного роду досліджень зростає також у зв'язку із вступом України до Ради Європи.

Виклад основного матеріалу та аналіз вивченості проблеми. Проблема протиправної поведінки молоді протягом останніх років досить інтенсивно досліджувалась як українськими вченими, так і вченими зарубіжжя. Зокрема, цим питанням присвячено наукові праці таких вчених, як: Ю. М. Антонян, М. М. Бабаєв, О. М. Бандурка, В. М. Бурдін, В. В. Голіна, І. М. Даньшин, С. Ф. Денисов, О. М. Джужа, В. М. Дрьомін, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, Т. О. Кальченко, М. П. Клейменов, О. М. Костенко, М. С. Крутер, Н. Ф. Кузнецова, О. М. Литвак, В. В. Лунеев, Г. М. Міньковський, Н. М. Пісоцька, В. М. Трубніков, А. П. Тузов, І. К. Туркевич, В. І. Шакур, Н. С. Юзікова, Н. В. Яницька, А. О. Яровий та інші.

Також на особливу увагу заслуговують дослідження праць таких відомих італійських вчених, як: Т. Бандіні, А. Верде, У. Гатті, Ф. Корнелутті, А. Местіц, П. Нуволоне, Ф. Склафані, Л. Формадзо, Дж. Фьяндака та ін.

Аналіз вивчення проблеми у науковій літературі показує, що українськими юристами, кримінологами, педагогами, соціологами та психологами в останні десять років частіше досліджувались питання, пов'язані з аналізом причин протиправної поведінки неповнолітніх та вивченням середовища, негативні чинники якого можуть спричинити антигромадські вчинки з боку неповнолітніх. Крім того, досить ґрунтовно розглядався стан злочинності неповнолітніх у минулі роки, але проблема злочинності молоді віком від 18 до 35 років, ще не розглянута науковцями досить ґрунтовно і потребує подальшої уваги.

Узагальнюючи аналіз розробленості проблеми, можна сказати, що подальшого дослідження потребують питання, пов'язані з аналізом причин злочинної поведінки молоді, вивченням мікросередовища, негативні чинники якого можуть спричинити правопорушення та злочини серед молоді, а також профілактикою злочинів, зокрема розробка ефективних методів та програм запобігання злочинності молоді з використанням позитивного досвіду Італії.

Під профілактикою злочинності слід розуміти спеціальний вид діяльності уповноважених на це державних органів, громадських формувань і окремих осіб, спрямований на здійснення системи певних заходів з виявлення та усунення причин і умов, що сприяють скоєнню злочинів та вплив на осіб, що схильні до протиправних дій.

Профілактика злочинності — це своєрідний, найбільш гуманний спосіб боротьби зі злочинністю, засіб підтримання належного рівня правопорядку в суспільстві, забезпечення прав і законних інтересів громадян.

Профілактика злочинності, як і кожна дисципліна, ґрунтується на певних принципах, панівних загальних положеннях, недотримання яких може потягнути за собою ряд негативних наслідків та звести нанівець проведеному в цьому напрямку роботу.

У кримінології розрізняють дві форми профілактики:

— *рання*;

— *безпосередня*, що мають за мету недопущення злочинних дій на певному етапі виникнення чи реалізації злочинного умислу.

Якщо певна робота проводиться з особами ще на першому етапі можливого становлення особи на злочинний шлях, то така робота називається ранньою профілактикою. Коли вже особа знаходиться на стадії підготовки до злочину до моменту добровільної відмови від нього, то тут діє безпосередня профілактика стосовно даного злочину.

Проте як би не підходили працівники міліції до проблеми надійної охорони правопорядку, як би не вдосконалювали форми і методи роботи в цьому напрямку, зрозуміло одне: без тісної взаємодії з громадськістю, без підтримки населення ця робота не може бути успішно вирішена. Створення обстановки нетерпимості до будь-яких

проявів порушення правопорядку, залучення до боротьби з ними широких верств населення, громадських формувань і організацій — ось ті конкретні кроки, які зараз слід здійснювати, щоб домогтися поставленої мети. Як показує статистика, найбільша кількість злочинів розкривається і попереджається правоохоронними органами за повідомленнями громадян.

Працівникам правоохоронних органів слід вдаватися до пошуку нових шляхів профілактики злочинів. До них можна віднести:

- організація охорони багатопверхових будинків особами, що в них проживають;
- укріплення входних дверей під'їздів металевими решітками;
- ширше залучати до профілактичної роботи служителів церкви, які б у своїх проповідях наголошували на згубному впливі алкогольних напоїв, наркотичних засобів.

Розроблено визначення заходів загальносоціального запобігання злочинам молоді, які безпосередньо не спрямовані на попередження злочинів, але є матеріальною і духовною основою протидії криміногенним факторам, що обумовлюють її злочинність.

Потрібен засіб, за допомогою якого в суспільстві досягається зниження рівня та обмеження масштабів злочинності, тому цю проблему потрібно розглядати, як соціально-правовий процес, що знижує та обмежує антисуспільні явища, породжені злочинністю, який забезпечується всією сукупністю заходів, що здійснюються державними органами, спеціальними органами, установами, а також громадськістю. Треба визначити, що реалізація загальносоціальних заходів попередження злочинності забезпечує позитивні зрушення суспільства, всебічний розвиток тих чинників суспільства, які спеціально не направлені на усунення або нейтралізацію причин злочинності, але сприяють вирішенню цієї задачі шляхом створення умов, що виключають або нейтралізують дію криміногенних факторів. Ці заходи носять багатоцільовий характер і, вирішуючи глобальні задачі, не можуть не переслідувати мету попередження злочинності в цілому.

Кримінологічне попередження злочинів серед молоді потрібно розглядати як комплексну діяльність державних, у тому числі правоохоронних, органів, установ та спеціальних закладів, за участю широкого кола громадських організацій та формувань, окремих фахівців та представників суспільних об'єднань щодо організації та здійснення ранньої профілактики (виявлення та нейтралізації причин, умов, інших детермінант злочинності серед неповнолітніх на мікросоціальному, груповому та індивідуальному рівнях), відвернення злочинів на стадії виявлення наміру чи готування до злочину, а також на етапі припинення розпочатої протиправної (у тому числі злочинної) діяльності.

Спеціально-кримінологічне запобігання злочинності молоді спеціальними органами та установами в процесі виконання ними своїх професійних функцій за допомогою спеціально-кримінологічних заходів, розроблені спеціальні програми профілактики злочинності молоді.

Причини протиправної поведінки молоді тісно пов'язані з сучасною соціально-економічною та соціально-політичною нестабільністю в суспільстві, конкретною ситуацією та умовами виховання в родині, недоліками в організації навчально-виховного процесу, поганою організацією праці на виробництві (незайнятстю), неблагополучним побутовим оточенням, негативним впливом антигромадських елементів.

Протягом багатьох десятиліть у кримінології стосовно проблеми боротьби зі злочинністю молоді домінувала концепція попередження злочинності, яка характеризувалась як система взаємопов'язаних заходів, здійснених з метою викорінення злочинності і ліквідації причин, що її породжують. При цьому попередження злочинності розглядалось як діяльність державних органів, громадських організацій і окремих громадян, спрямована на ліквідацію або нейтралізацію причин і умов злочинності взагалі, окремих видів злочинності, а також конкретних злочинів. Наголошувалось, що попередження злочинності має багаторівневий характер, здійснюється як у масштабі країни, так і в окремих регіонах або серед певного контингенту населення.

Деякі вчені мали уявлення про попередження злочинності як специфічну форму державної діяльності, здійснювану державою і різними суб'єктами профілактичної діяльності в процесі виконання загальних засад соціального розвитку і в ході вирішення

спеціально-кримінологічних завдань, а другі розглядали попередження злочинності як особливу галузь соціального регулювання, управління соціальними процесами, пов'язаними з викоріненням злочинності неповнолітніх та молоді.

Взаємозв'язок суспільних процесів, у тому числі у кримінальній і некримінальній сферах, вимагає створення комплексного суспільного механізму впливу на злочинність. Такий механізм, складений із взаємодіючих елементів, повинен не тільки виконувати функції стримування злочинності, а й активно впливати на саму злочинність неповнолітніх і злочинців.

Досліджуючи проблему злочинності неповнолітніх, відомий вчений О. М. Литвак підкреслює, що "не викликає сумніву те, що завдання стримування злочинності вирішується тільки взаємозв'язаними діями всіх ланок державної системи протидії злочинності, при цьому роль різних суб'єктів повинна бути диференційована за рівнем, масштабами, функціями, засобами" [1, с. 54].

Найпоширенішим визначенням державних зусиль щодо стримання зростання злочинності молоді та зниження її рівня залишається "боротьба зі злочинністю". Цей термін офіційно затверджений у законах України, у нормативних актах.

Російський вчений В. В. Лунєєв підкреслював, що "потрібна система економічних, правових, ідеологічних та репресивних заходів, спрямованих на протидію злочинності" [2, с. 67].

Соціальні процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві, характеризуються багатьма тенденціями. Нововведення в галузі економіки, політики, культури, правового забезпечення, інших сферах змінили суспільне життя, і це зумовило суттєві зміни у соціальному просторі: злам культурних та моральних цінностей, норм, традицій, колишнього мислення та діяльності. В сучасному суспільстві в ході таких змін та перетворень, у багатьох сферах суспільного життя стрімко зросла злочинність, отримали широке розповсюдження інші види злочинної поведінки як дорослих, так і молоді та неповнолітніх.

Наукова розробка теорій причин злочинності молоді служить передумовою створення запобіжних програм. Саме ж поняття "попередження злочинності", на загальну думку італійських кримінологів, охоплює будь-яку дію, направлену на зниження реального рівня злочинності, а також страху перед злочинністю у населення.

Такі заходи не обмежуються тільки зусиллями системи кримінальної юстиції, але включають діяльність як громадських, так і приватних організацій. Оскільки існує безліч чинників злочинності, то, відповідно, є і наявність численних підходів до її профілактики.

В Італії цілеспрямована робота по попередженню злочинності на державному рівні проводиться з початку 80-х років. Італійській вчений-кримінолог Маротта Джемма запропонував наступне визначення профілактики: "... це безпосередні заходи по захисту потенційної жертви від злочинного посягання шляхом передбачення нападу, виключення або зменшення можливості його здійснення і, таким чином, нанесення шкоди потерпілим або збитку їх майну" [5, с. 123].

Вчені-криміналісти М. Барбалі, Р. Стелла, М. Кавалло є прихильниками цього напрямку. На їх думку люди, які скоюють злочини, багато в чому є жертвами соціальної несправедливості, бідності, і їх дії є відповіддю на обман суспільства. Вони можуть страждати від різних психологічних проблем, які також збільшують вірогідність скоєння злочинів [3, с. 69; 4, с. 256–257].

Щоб ефективно впливати на злочинність, слід направити зусилля на пошуки її першопричин і впливати на них. Підкреслюється значення засобів досягнення успіху в суспільстві, таких як освіта, професійне навчання. Основним підходом до осіб, які вчинили злочини вважається лікування, а не покарання правопорушника, тому робляться спроби максимального вилучення цих осіб з юрисдикції кримінальної юстиції. Особливого значення набувають консультування і психологічне лікування індивідуума в общині та участь у різного роду реабілітаційних програмах.

На думку італійських вчених Анжело де Маттіа та Карло Гроссо, зусилля держави повинні бути направлені на швидке і невідворотне покарання для серйозних

правопорушників, а об'єктом особливої уваги повинні стати жертви злочинів, яким у обов'язковому порядку виплачується компенсація [5, с. 236].

В італійській юридичній літературі розрізняються три рівні попередження злочинності неповнолітніх:

— *первинна профілактика (la primario prevenzione)*, яка означає ідентифікацію і зміну криміногенних умов в оточенні підлітків і молоді, сприяючих делінквентності;

— *вторинне попередження (la secondario prevenzione)*, тобто діагностика і втручання (*la intromissione*) в життя як окремих неповнолітніх, так і їх груп, за умови, що криміногенні обставини їх життя сприяють здійсненню ними злочинів;

— *третинне попередження (la terziario prevenzione)* — попередження рецидиву злочинів [3, с. 56–57].

Проаналізувавши різні вислови кримінологів, можна дійти висновку, що цю тривірневу модель в основному підтримують більшість італійських вчених.

З погляду відомого кримінолога Франческо Мазза Галанті, правоохоронні органи повинні забезпечувати три види попередження:

— *виправне або корективне*, яке направлене на усунення причин і умов, сприяючих злочинній поведінці неповнолітнього;

— *каральне*, яке впливає загрозою потенційного покарання у разі скоєння злочину;

— *механічне*, яка полягає у виробленні заходів, що перешкоджають досягненню протиправної мети (замки на дверях, ґрати на вікнах, сигналізація) [4, с. 78].

Наприклад, можна виділити такі види стратегій:

— *біологічні стратегії* розглядають делінквентну поведінку як обумовлене глибинними біологічними і психіатричними відхиленнями (в т.ч. спадковими). Відповідні програми спрямовані на управління такими відхиленнями, їх скорочення і нормалізацію;

— *стратегії психічного розладу* виходять з того, що делінквентність неповнолітнього породжена його внутрішнім станом, спочатку неадаптивним або патологічним. Програми прагнуть змінити негативні психічні стани і усунути їх причини за допомогою психотерапевтичних засобів дії на поведінку;

— *стратегії дозвілля* мають на увазі, що причиною делінквентності є надлишок вільного часу у молоді, не залученої в законну діяльність. Така діяльність може стати альтернативою протиправній поведінці;

— *стратегії розвитку освіти і професійної підготовки* вказують на недолік знань і умінь, необхідних для законопослушної поведінки, як на причину делінквентності. Такі стратегії покликані дати неповнолітнім навички і зразки поведінки (особливо емоційного і морального порядку), що дозволяють уникати порушення закону.

Можна зробити висновок, що вітчизняна кримінологія зобов'язана проаналізувати весь комплекс перерахованих вище італійських стратегій на предмет запозичення всього того, що може бути використано в практиці попередження злочинності неповнолітніх в Україні.

Список використаних джерел

1. Литвак, О. М. Державний вплив на злочинність: кримінолог.-правове дослідження [Текст] / О. М. Литвак. — К. : Юрінком Інтер, 2000. — 280 с.
2. Лунеев, В. В. Преступность XX века: мировые, региональные и российские тенденции [Текст] / В. В. Лунеев. — [2-е изд.]. — М. : Волтерс Клувер, 2005. — 912 с.
3. Barbagli, M. La criminalita in Italia [Testo] / M. Barbagli, U. Gatti. — Bologna : Il Mulino, 2002. — 435 p.
4. Cavallo, M. Il rispetto dell'identita del minore nella famiglia adottiva e affidataria [Testo] / Melita Cavallo // Minori Giustizia (rivista interdisciplinare). — Milano : Franco Angeli, № 4, 1996. — 191 p.
5. Sclafani, F. I problemi generali di Diritto Penale contributo alla riforma [Testo] / F. Sclafani. — Milano : Franco Angeli, 1996. — 618 p.

Рекомендовано до друку кафедрою конституційного,
адміністративного та міжнародного права
Маріупольського державного університету
(протокол № 2 від 18 жовтня 2010 року)

Надійшла до редакції 22.10.2010